Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (drugo vijeće)

20. rujna 2018.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Zaštita potrošača – Nepoštene odredbe – Direktiva 93/13/EEZ – Područje primjene – Članak 1. stavak 2. – Obvezne zakonske ili regulatorne odredbe – Članak 3. stavak 1. – Pojam ‚ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori' – Odredba uvrštena u ugovor nakon njegova sklapanja uslijed intervencije nacionalnog zakonodavca – Članak 4. stavak 2. – Jasno i razumljivo sastavljena odredba – Članak 6. stavak 1. – Ispitivanje nepoštenosti odredbe po službenoj dužnosti nacionalnog suda – Ugovor o kreditu u stranoj valuti sklopljen između pružatelja usluge ili prodavatelja robe i potrošača"

U predmetu C-51/17,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio Fővárosi Ítélőtábla (Regionalni žalbeni sud u Budimpešti, Mađarska), odlukom od 17. siječnja 2017., koju je Sud zaprimio 1. veljače 2017., u postupku

OTP Bank Nyrt.,

OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt.

protiv

Teréz Ilyés,

Emila Kissa,

SUD (drugo vijeće),

u sastavu: M. Ilešič, predsjednik vijeća, A. Rosas, C. Toader, A. Prechal (izvjestitelj) i E. Jarašiūnas, suci,

nezavisni odvjetnik: E. Tanchev,

tajnik: I. Illéssy, administrator,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 22. veljače 2018.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

– za OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt., A. Lendvai, *ügyvéd*,

– za T. Ilyés i E. Kissa, P. Dantesz, *ügyvéd*,

– za mađarsku vladu, M. Z. Fehér, u svojstvu agenta,

* Jezik postupka: mađarski

– za poljsku vladu, B. Majczyna, u svojstvu agenta,

– za Europsku komisiju, A. Tokár i A. Cleenewerck de Crayencour, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 3. svibnja 2018.,

donosi sljedeću

Presudu

1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 1. stavka 2., članka 3. stavka 1. i članka 4. stavka 2. Direktive Vijeća 93/13/EEZ od 5. travnja 1993. o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima (SL 1993., L 95, str. 29.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 12., str. 24.).

2 Zahtjev je upućen u okviru spora između OTP Banka Nyrt. i OTP Faktoringa Követeléskezelő Zrt. (u daljnjem tekstu zajedno: OTP Bank), s jedne strane, i Teréz Ilyés i Emila Kissa (u daljnjem tekstu zajedno: korisnici kredita), s druge strane, povodom zahtjeva za utvrđenje nepoštenosti određenih odredbi sadržanih u ugovoru o kreditu u švicarskim francima (CHF), koji je isplaćen te se otplaćivao u mađarskim forintama (HUF).

Pravni okvir

Pravo Unije

3 Prema trinaestoj uvodnoj izjavi Direktive 93/13:

„budući da se pretpostavlja da zakonske ili regulatorne odredbe država članica kojima se izravno ili neizravno utvrđuju uvjeti potrošačkih ugovora ne sadrže nepoštene odredbe; budući da se ne čini potrebnim da budu podložni oni uvjeti koji odražavaju obvezne zakonske ili regulatorne odredbe i načela ili odredbe međunarodnih konvencija u kojima su države članice ili [Europska unija] stranke; budući da se u tom pogledu izrazom iz članka 1. stavka 2. koji glasi ‚obveznih [prisilnih] zakonskih ili regulatornih odredaba' obuhvaćaju i propisi koji se u skladu sa zakonom primjenjuju na ugovorne stranke ako nisu utvrđena nikakva drukčija rješenja."

4 Člankom 1. stavkom 2. te direktive predviđeno je:

„Ugovorne odredbe koje su odraz obaveznih [prisilnih] zakonskih ili regulatornih odredaba i odredaba ili načela međunarodnih konvencija u kojima su države članice ili [Europska unija] stranke, posebno u području prijevoza, ne podliježu odredbama ove Direktive."

5 Članak 3. navedene direktive glasi kako slijedi:

„1. Ugovorna odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori smatra se nepoštenom ako u suprotnosti s uvjetom o dobroj vjeri, na štetu potrošača prouzroči znatniju neravnotežu u pravima i obvezama stranaka, proizašlih iz ugovora.

2. Uvijek se smatra da se o nekoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ona sastavljena unaprijed pa potrošač nije mogao utjecati na njezin sadržaj, posebno u kontekstu unaprijed formuliranog standardnog ugovora.

[…]

3. Prilog sadrži indikativan i netaksativni popis odredaba koje se mogu smatrati nepoštenima.”

6 U skladu s člankom 4. iste direktive:

„1. Ne dovodeći u pitanje članak 7., nepoštenost ugovorne odredbe procjenjuje se tako da se u obzir uzimaju priroda robe ili usluga na koje se ugovor odnosi u vrijeme kada je ugovor sklopljen, sve popratne okolnosti sklapanja ugovora i sve ostale odredbe tog ugovora ili nekog drugog ugovora o kojem on ovisi.

2. Procjena o tome jesu li neke odredbe nepoštene ne odnosi se na definiciju glavnog predmeta ugovora ni na primjerenost cijene i naknade na jednoj strani, i isporučene usluge i robu, na drugoj, sve dok su te odredbe jasno i razumljivo sastavljene.”

7 Članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 predviđa:

„Države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača, a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti važiti i bez tih nepoštenih odredaba.”

8 Članak 7. stavak 1. te direktive glasi kako slijedi:

„U interesu potrošača i tržišnih konkurenata države članice osiguravaju da postoje primjerena i djelotvorna sredstva za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koje prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima.”

9 Prilog Direktivi 93/13, pod naslovom „Odredbe iz članka 3. stavka 3.”, sadržava točku 1. podtočku i., koja glasi kako slijedi:

„1. Odredbe čiji su predmet ili svrha:

[…]

i. neopozivo obvezivanje potrošača na odredbe s kojima se nije imao stvarne mogućnosti upoznati prije sklapanja ugovora;

[…]”

Mađarsko pravo

Zakon o kreditnim institucijama

10 Na temelju članka 203. hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 1996. évi CXII. törvény (Zakon br. CXII iz 1996. o kreditnim institucijama i financijskim društvima, u daljnjem tekstu: Zakon o kreditnim institucijama):

„1. Kreditna institucija mora svoje postojeće i potencijalne klijente na jasan i razumljiv način obavijestiti o uvjetima korištenja svojih usluga te o izmjenama tih uvjeta. […]

[…]

6. U slučaju ugovora s potrošačem koji je sklopljen u stranoj valuti ili sadržava mogućnost kupnje nekretnine kreditna institucija mora potrošaču objasniti rizik koji snosi na temelju ugovora, a potrošač mora potpisom potvrditi da je svjestan tog rizika."

Zakon DH 1

11 Članak 1. stavak 1. Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (Zakon br. XXXVIII iz 2014. kojim se uređuju posebna pitanja povezana s odlukom Kúrije (Vrhovni sud, Mađarska) o ujednačavanju prava o ugovorima o zajmu sklopljenima između financijskih institucija i potrošača; u daljnjem tekstu: Zakon DH 1) predviđa:

„Ovaj se zakon primjenjuje na ugovore o potrošačkom zajmu sklopljene između 1. svibnja 2004. i stupanja na snagu ovog zakona. Za potrebe primjene ovog zakona pojam ‚ugovor o potrošačkom zajmu' obuhvaća sve ugovore o zajmu ili financijskom *leasingu* utemeljene na stranoj valuti (ugovori povezani sa stranom valutom ili u njoj izraženi, ali koji se otplaćuju u mađarskim forintama (HUF)) ili na mađarskim forintama (HUF) sklopljene između financijske institucije i potrošača, ako uključuju standardne ugovorne odredbe ili sve ugovorne odredbe o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori, a sadržavaju klauzulu iz članka 3. stavka 1. ili članka 4. stavka 1."

12 U skladu s člankom 3. stavcima 1., 2. i 5. navedenog zakona:

„1. Ništetne su odredbe ugovora o potrošačkom zajmu – osim odredbi koje su pojedinačno dogovorene – kojima kreditna institucija predviđa da se pri isplati novčanog iznosa radi kupnje predmeta zajma ili financijskog *leasinga* primjenjuje kupovni tečaj, a da se prilikom otplate duga primjenjuje prodajni tečaj ili tečaj različit od onog koji je vrijedio na dan isplate sredstava.

2. Umjesto ništetne odredbe navedene u stavku 1. – ne dovodeći u pitanje odredbe iz stavka 3. – na isplatu i otplatu zajma (uključujući otplatu obroka i svih troškova, naknada i provizija izraženih u stranim valutama) primjenjuje se službeni tečaj koji je za dotičnu stranu valutu odredila Mađarska narodna banka."

[…]

5. Kreditna institucija mora poravnati račune s potrošačem, u skladu s odredbama posebnog zakona."

13 Članak 4. navedenog zakona glasi:

„1. U slučaju ugovora o potrošačkom zajmu koji uključuje pravo jednostrane izmjene ugovora, odredbe tog ugovora – osim onih koje su pojedinačno dogovorene – koje dopuštaju jednostrano povećanje kamatne stope ili jednostrano povećanje troškova i provizija smatraju se nepoštenima. […]

2. Ugovorne odredbe navedene u stavku 1. ništetne su ako kreditna institucija nije […] pokrenula građanski postupak ili ako je sud odbio tužbu ili obustavio razmatranje predmeta, osim ako je u pogledu dotičnih ugovornih odredbi moguće pokrenuti postupak […], ali taj postupak nije pokrenut ili, ako je pokrenut, sud nije ugovornu odredbu proglasio ništetnom u smislu stavka 2. a.

2. a. Ugovorna odredba u smislu stavka 1. ništetna je ako ju je sud proglasio ništetnom na temelju posebnog zakona o poravnanju računa u postupcima koje nadzorno tijelo pokreće u javnom interesu.

3. U slučajevima iz stavaka 2. i 2. a kreditna institucija poravnava račune s potrošačem u skladu s posebnim zakonom."

Zakon DH 2

14 Iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da je mađarski zakonodavac, donijevši Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (Zakon br. XL iz 2014. o odredbama o poravnanju računa iz Zakona br. XXXVIII iz 2014. kojim se uređuju posebna pitanja povezana s odlukom Kúrije (Vrhovni sud) o ujednačavanju prava o ugovorima o zajmu sklopljenima između kreditnih institucija i potrošača, i nekim drugim odredbama; u daljnjem tekstu: Zakon DH 2) među ostalim obvezao financijske institucije da poravnaju račune u pogledu iznosa koje su im potrošači preplatili zbog nepoštenih ugovornih odredaba.

Zakon DH 3

15 U skladu s člankom 3. stavkom 1. az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (Zakon br. LXXVII iz 2014. o uređenju pitanja koja se odnose na promjenu strane valute u kojoj su izraženi ugovori o potrošačkom zajmu i na pravila o kamatama, u daljnjem tekstu: Zakon DH 3):

„Ugovori o potrošačkom zajmu izmjenjuju se na temelju ovog zakona, u skladu s njegovim odredbama."

16 Člankom 10. tog zakona određuje se:

„Što se tiče ugovora o potrošačkom zajmu u stranoj valuti i ugovora o potrošačkom zajmu utemeljenih u stranoj valuti, koji su osigurani hipotekom, kreditna institucija kojoj se dug mora vratiti obvezna je, u roku koji je Zakonom [DH 2] predviđen za ispunjenje obveze poravnanja računa, ukupni dug na temelju navedenih ugovora ili dug koji iz njih proizlazi, pri čemu se oba duga moraju izračunati na temelju poravnanja računa prema Zakonu [DH 2] – uključujući kamate, troškove, naknade i provizije izražene u stranim valutama – konvertirati u zajam u mađarskim forintama. Prilikom te konverzije primjenjuje se jedan od sljedećih tečajeva:

(a) prosječni tečaj strane valute koji je Mađarska narodna banka službeno odredila u razdoblju od 16. lipnja 2014. do 7. studenoga 2014. ili

(b) tečaj odnosne strane valute koji je Mađarska narodna banka službeno odredila 7. studenoga 2014.

ovisno o tome koji je od njih povoljniji za potrošača na referentni datum."

Glavni postupak i prethodna pitanja

17 Korisnici kredita su 15. veljače 2008. s ELLA Első Lakáshitel Kereskedelmi Bankom Zrt., pravnim prednikom OTP Banka, sklopili ugovor o kreditu u švicarskim francima, koji je isplaćen i otplaćivan u mađarskim forintama (u daljnjem tekstu: predmetni ugovor o kreditu). Taj ugovor, koji je bio osiguran neakcesornim založnim pravom, bio je izražen u toj valuti na temelju tada važećeg tečaja. Taj ugovor o kreditu sadržavao je odredbe koje su određivale, s jedne strane, razliku između tečaja primjenjivoga na isplatu tog kredita i tečaja primjenjivoga na njegovu otplatu, odnosno kupovni i prodajni tečaj koji primjenjuje društvo OTP Bank i njegov pravni prednik (u daljnjem tekstu: tečajna razlika) te, s druge strane, mogućnost jednostrane izmjene u korist davatelja kredita kojom mu se dopušta povećanje kamata, naknada i troškova (u daljnjem tekstu: mogućnost jednostrane izmjene).

18 Odjeljak 4.7.1. predmetnog ugovora o kreditu određivao je da „dužnik mora izvršiti obveze plaćanja, izražene u valuti kredita, uplatnicom izraženom u protuvrijednosti u mađarskim forintama na račun ‚kredita' […] otvorenog u računovodstvenim knjigama društva [OTP Bank] za potrebe ovog kredita. Dužnik je obvezan izvršiti obveze plaćanja najkasnije na dan dospijeća duga prema prodajnom tečaju prihvaćene valute, objavljenom u skladu s odredbama poslovnika, osiguravajući da je spomenuti račun podmiren najkasnije na dan dospijeća duga, do visine protuvrijednosti u mađarskim forintama. Vjerovnik pretvara u mađarske forinte dužnikove obveze plaćanja izražene u stranoj valuti prema tečaju navedenom u ovoj točki na dan dospijeća te tim iznosom tereti navedeni ‚kreditni' račun u mađarskim forintama."

19 Točka 10. predmetnog ugovora o zajmu, naslovljena „Izjava o upoznatosti s rizicima", glasila je ovako:

„Dužnik u pogledu rizika povezanih s kreditom izjavljuje da je upoznat s detaljnim podacima koje mu je vjerovnik pružio o tom pitanju i da ih razumije te da je svjestan rizika uzimanja kredita izraženog u stranoj valuti, a koje samo on snosi. U pogledu rizika promjene tečaja osobito je svjestan da bi se iznosi otplatnih obroka, koji su utvrđeni u stranoj valuti, a plaćaju se u forintama, mogli znatno povećati ako tijekom trajanja ugovora dođe do nepovoljne promjene tečaja mađarske forinte u odnosu na tečaj švicarskog franka (to jest, ako tečaj mađarske forinte bude niži nego što je bio u vrijeme sklapanja ugovora). Dužnik potpisivanjem ovog ugovora potvrđuje da je svjestan da će financijske posljedice navedenog rizika snositi isključivo on. Također izjavljuje da je pažljivo ocijenio moguće rizike promjene tečaja, da ih prihvaća nakon što ih je odvagnuo u odnosu na svoju platnu sposobnost i financijsku situaciju te da od banke neće moći potraživati ništa povezano s posljedicama rizika promjene tečaja."

20 Dana 16. svibnja 2013. korisnici kredita su pred Fővárosi Törvényszékom (Sud u Budimpešti, Mađarska) podnijeli tužbu za poništenje predmetnog ugovora o kreditu, osobito zbog toga što nisu mogli ocijeniti visinu rizika promjene tečaja jer predmetna ugovorna odredba nije bila jasno i razumljivo sastavljena.

21 Nadalje, OTP Bank je 22. srpnja 2013. raskinuo navedeni ugovor zbog toga što ga korisnici kredita nisu ispunjavali.

22 Prema mišljenju OTP Banka, njegov je pravni prednik u potpunosti ispunio svoju obvezu pružanja informacija u pogledu rizika promjene tečaja, u skladu s obvezama iz članka 203. Zakona o kreditnim institucijama.

23 Fővárosi Törvényszék (Sud u Budimpešti) prihvatio je zahtjev korisnika kredita odlukom od 11. ožujka 2016. On je kao prvo naveo da je sklapanje ugovora o kreditu u stranoj valuti tada bilo povoljnije i jeftinije od sklapanja ugovora u mađarskim forintama. Kao drugo, OTP Bank je s obzirom na latentnu krizu morao znati da uporaba švicarskih franaka kao sigurne valute nosi znatne rizike, ali o tome nije obavijestio korisnike kredita. Nadalje, ugovorna odredba koja se odnosi na rizik promjene tečaja nije bila jasno i razumljivo sastavljena. Taj sud odlučio je pretvoriti preostali iznos duga korisnika kredita u mađarske forinte, kao da je ugovor o kreditu bio izražen u toj valuti.

24 OTB Bank podnio je žalbu protiv te odluke pred sudom koji je uputio zahtjev, Fővárosi Ítélőtábla (Okružni žalbeni sud u Budimpešti, Mađarska), s obrazloženjem da prvostupanjski sud nije uzeo u obzir odredbe mađarskog prava koje su stupile na snagu nakon podnošenja tužbe korisnika kredita, posebno odredbe Zakona DH 2 i u njima sadržane postupovne zahtjeve, kojima mora udovoljiti potrošač kao tužitelj u postupku o ugovoru o kreditu u stranoj valuti.

25 Korisnici kredita, s druge strane, zahtijevaju da se potvrdi odluka Fővárosi Törvényszéka (Sud u Budimpešti). Oni smatraju da je prema članku 3. stavku 1. i članku 4. stavku 1. Zakona DH 1, u načelu, nepoštena svaka odredba kojom se predviđa bilo tečajna razlika bilo mogućnost jednostrane

izmjene, dok druge ugovorne odredbe, osobito one koje se odnose na pružanje informacija o rizicima povezanima s tečajem, nisu obuhvaćene tim odredbama i moraju se ocjenjivati u svakom slučaju zasebno.

26 Sud koji je uputio zahtjev podsjeća da je Zakon DH 1 donesen nakon, s jedne strane, Odluke br. 2/2014 PJE Kúrije (Vrhovni sud, Mađarska) (*Magyar Közlöny* 2014/91., str. 10975.), donesene radi ujednačenog tumačenja odredaba građanskog prava i, s druge strane, presude Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282). Članak 3. stavak 1. tog zakona predviđa da su ništetne odredbe u ugovorima o kreditu sklopljenima s potrošačima koje se odnose na tečajnu razliku, a o kojima se nije pojedinačno pregovaralo. Navedeni zakon nalaže da takva odredba bude s retroaktivnim učinkom zamijenjena odredbom kojom se predviđa primjena službenog tečaja predmetne strane valute, koji utvrđuje Mađarska narodna banka.

27 Osim toga, iz zahtjeva za prethodnu odluku proizlazi da je u odluci navedenoj u prethodnoj točki Kúria (Vrhovni sud) odlučila da „odredba iz ugovora o kreditu u stranoj valuti sklopljenog s potrošačem u skladu s kojom potrošač snosi tečajni rizik bez ikakvih ograničenja, u zamjenu za povoljniju kamatnu stopu, spada u odredbe koje definiraju glavni predmet ugovora i čiju nepoštenost u načelu nije moguće ocjenjivati. Nepoštena narav takve odredbe može se ocijeniti i prihvatiti samo ako u trenutku sklapanja ugovora njezin sadržaj nije bio ni jasan ni razumljiv prosječnom potrošaču koji je u razumnoj mjeri obaviješten, pažljiv i oprezan, uzimajući u obzir tekst ugovora i informacije koje su zaprimljene od kreditne institucije. Odredba o kreditnom riziku nepoštena je te će ugovor biti, posljedično, u cijelosti ili djelomično nevaljan ako potrošač zbog nedostatne ili nepravodobne obaviještenosti može s pravom smatrati da ne postoji stvarni rizik promjene tečaja ili da on u odnosu na njega postoji samo u ograničenoj mjeri.”

28 Posljedično tomu, mađarski zakonodavac je, donijevši Zakon DH 2, kreditne institucije obvezao da poravnaju račune u pogledu iznosa koje su primile na temelju nepoštenih odredaba iz članaka 3. i 4. Zakona DH 1. Zakon DH 3 je pak predvidio da će predmetni krediti biti definitivno konvertirani u mađarske forinte, prema tečaju iz njegova članka 10., kako bi se izbjegli rizici povezani s promjenom tečaja u budućnosti.

29 Sud koji je uputio zahtjev ističe da je donošenjem zakona kao što su Zakon DH 1 i Zakon DH 3 mađarski zakonodavac pokušao riješiti problem nastao sklapanjem velikog broja ugovora o kreditu u stranoj valuti, posebno ukidanjem tečajne razlike i uvođenjem primjene tečaja koji utvrđuje Mađarska narodna banka. Međutim, taj sud ističe da, čak i ako je potonja stopa povoljnija za potrošača od one predviđene u ugovoru o kreditu, ostaje činjenica da korisnik kredita i dalje snosi rizik fluktuacije tečaja strane valute u odnosu na valutu u kojoj se kredit otplaćuje, u slučaju povećanja vrijednosti te valute ili deprecijacije nacionalne valute.

30 Međutim, s jedne strane, takva zamjena ugovornih klauzula odredbama predviđenima u nacionalnom pravu može, prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, rezultirati time da te odredbe više ne ulaze u područje primjene Direktive 93/13, s obzirom na to da nisu „ugovorne odredbe o kojima se nisu vodili pojedinačni pregovori” u smislu te direktive. Kao drugo, iako te odredbe moraju biti okvalificirane kao „ugovorne odredbe”, u smislu navedene direktive, odredba koja se odnosi na rizik promjene tečaja mogla bi ulaziti u izuzeće propisano u članku 1. stavku 2. te iste direktive, s obzirom na to da može činiti ugovornu odredbu koja „je odraz obaveznih [prisilnih] zakonskih ili regulatornih odredbi” u smislu te odredbe i stoga ne bi podlijegala području primjene odredbi Direktive 93/13.

31 U slučaju da se u predmetnom slučaju ne primjenjuje isključenje iz članka 1. stavka 2. Direktive 93/13, sud koji je uputio zahtjev ističe da je na njemu da ocijeni je li odredba o riziku promjene tečaja jasno i razumljivo sastavljena jer su korisnici kredita primili samo opće informacije u pogledu rizika promjene tečaja.

32 U tom kontekstu, sud koji je uputio zahtjev pita se može li, prilikom ispitivanja te odredbe, uzeti u obzir i druge eventualno nepoštene odredbe, kako su sadržane u ugovoru u vrijeme njegova sklapanja, iako su kasnije poništene i, prema potrebi, zamijenjene u skladu s odredbama nacionalnog prava.

33 Naposljetku, što se tiče ispitivanja po službenoj dužnosti nepoštenih odredbi od strane nacionalnog suda, sud koji je uputio zahtjev navodi da je Kúria (Vrhovni sud) protumačila sudsku praksu Suda uzimajući u obzir, kao potonji sud, poštovanje načela dispozitivnosti, prema kojem se o tužbi odlučuje na temelju činjenica i zahtjeva koje su stranke podnijele, s obzirom na postavljeni zahtjev. Stoga, sud koji je uputio zahtjev pita se ima li pravo, čak i obvezu, ocijeniti eventualnu nepoštenost ugovornih odredaba na koje se potrošač nije pozvao u prilog svojem zahtjevu, u svojstvu tužitelja.

34 U tim je okolnostima Fővárosi Ítélőtábla (Okružni žalbeni sud u Budimpešti) odlučio prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Je li pojmom ugovorne odredbe o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori u smislu članka 3. stavka 1. Direktive 93/13 i, slijedom toga, područjem primjene te direktive obuhvaćena ugovorna odredba koja rizik promjene tečaja prebacuje na potrošača i koja je zbog ukidanja nepoštene ugovorne odredbe – kojom je bila predviđena razlika između kupovnog i prodajnog tečaja i obveza snošenja povezanog rizika promjene tečaja – postala dio ugovora s učinkom *ex tunc* na temelju intervencije zakonodavca do koje je došlo zbog parnica za utvrđenje nevaljanosti koje su se ticale velikog broja ugovora?

2. Ako je ugovorna odredba koja rizik promjene tečaja prebacuje na potrošača obuhvaćena područjem primjene Direktive 93/13, treba li pravilo o izuzeću predviđeno njezinim člankom 1. stavkom 2. tumačiti na način da se odnosi i na ugovornu odredbu koja je odraz prisilnih zakonskih odredaba u smislu točke 26. (presude od 21. ožujka 2013., RWE Vertrieb (C-92/11, EU:C:2013:180)), koje su donesene ili su stupile na snagu nakon sklapanja ugovora? Treba li u područje primjene navedenog pravila o izuzeću uključiti i odredbu koja je postala dio ugovora s učinkom *ex tunc* nakon njegova sklapanja na temelju prisilne zakonske odredbe koja uklanja nevaljanost do koje je došlo zbog nepoštenosti ugovorne odredbe koja onemogućuje izvršenje ugovora?

3. Ako se u skladu s odgovorima na prethodno navedena pitanja može ispitivati nepoštenost ugovorne odredbe koja rizik promjene tečaja prebacuje na potrošača, treba li zahtjev jasne i razumljive sastavljenosti, na koju upućuje članak 4. stavak 2. Direktive 93/13, tumačiti na način da je taj zahtjev ostvaren i kada se, u skladu s opisanim činjeničnim stanjem, ispuni obveza obavještavanja utvrđena zakonom koja je nužno sastavljena općenito ili se pak trebaju priopćiti i oni podaci o riziku za potrošača koji su poznati kreditnoj instituciji ili kojima je potonja mogla imati pristup u trenutku sklapanja ugovora?

4. Je li s gledišta zahtjeva jasnoće i transparentnosti odnosno odredbe točke 1. podtočke (i) Priloga Direktivi 93/13, relevantna činjenica da su se u trenutku sklapanja ugovora ugovorne odredbe o mogućnosti jednostrane izmjene i razlici između kupovnog i prodajnog tečaja – za koje je godinama kasnije utvrđeno da su nepoštene – nalazile u ugovoru zajedno s odredbom o preuzimanju rizika promjene tečaja pa zbog kumulativnog učinka tih odredaba potrošač zapravo uopće nije mogao predvidjeti ni kako će se nakon toga razvijati obveze plaćanja ni mehanizam njihove izmjene? Ili pak ugovorne odredbe za koje je kasnije utvrđeno da su nepoštene ne treba uzeti u obzir prilikom ispitivanja nepoštenosti odredbe koja uspostavlja rizik promjene tečaja?

5. Ako nacionalni sud utvrdi da je ugovorna odredba koja rizik promjene tečaja prebacuje na potrošača nepoštena, mora li prilikom određivanja pravnih posljedica sukladno propisima nacionalnog prava po službenoj dužnosti uzeti u obzir i nepoštenost drugih ugovornih odredaba na koje se tužitelji nisu pozvali u svojoj tužbi, poštujući pritom pravo na saslušanje stranaka u kontradiktornom postupku? Primjenjuje li se načelo postupanja po službenoj dužnosti u skladu sa sudskom praksom Suda i ako je tužitelj potrošač ili pak, uzimajući u obzir položaj koji načelo

stranačke autonomije ima u cjelokupnom postupku i osobitosti postupka, načelo prema kojem stranke imaju pravo odrediti predmet tužbe isključuje, ovisno o okolnostima, ispitivanje po službenoj dužnosti?”

O prethodnim pitanjima

Dopuštenost prethodnih pitanja

35 OTP Bank ističe nedopuštenost prvog, drugog, trećeg i četvrtog pitanja s obrazloženjem, u biti, da su hipotetske naravi i da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom spora u glavnom postupku. Prema mišljenju OTP Banka, sud koji je uputio zahtjev pogrešno je pošao od pretpostavke da su zakoni DH 1 i DH 3 imali za posljedicu stavljanje rizika promjene tečaja povezanog s ugovorima o kreditu u stranoj valuti na teret potrošača. Naime, navedeni zakoni kao i odluke Kúrije (Vrhovni sud), posebno Odluka br. 2/2014 PJE, nisu rezultirali izmjenom s *ex tunc* učinkom odredbi o riziku promjene tečaja koje se već nalaze u postojećim ugovorima. Tako je Kúria (Vrhovni sud) presudila da je na nacionalnom sudu da ocijeni jasnoću i razumljivost teksta svake odredbe podnesene na ocjenu tom sudu, na temelju članka 4. stavka 2. Direktive 93/13. Odredbe zakona DH 1 i DH 3 nisu izmijenile sadržaj te odluke Kúrije (Vrhovni sud).

36 Kad je riječ o petom pitanju, OTP Bank navodi da je Sud već presudio da je na temelju članka 6. stavka 1. Direktive 93/13 nacionalni sud dužan po službenoj dužnosti ispitati nepoštenost ugovorne odredbe. Budući da su stranke suglasne o tom aspektu, on nije u vezi s činjeničnim stanjem u sporu.

37 Valja u tom pogledu podsjetiti da prema ustaljenoj sudskoj praksi Suda za pitanja o tumačenju prava Unije koja uputi nacionalni sud unutar pravnog i činjeničnog okvira koji sam utvrdi i čiju točnost Sud nije dužan provjeravati vrijedi presumpcija relevantnosti. Sud može odbiti odlučivati o zahtjevu koji je uputio nacionalni sud samo ako je očito da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom glavnog postupka, ako je problem hipotetski ili ako Sud ne raspolaže činjeničnim i pravnim elementima potrebnima za davanje korisnog odgovora na upućena pitanja (vidjeti u tom smislu presudu od 17. travnja 2018., Krüsemann i dr., C-195/17, C-197/17 do C-203/17, C-226/17, C-228/17, C-254/17, C-274/17, C-275/17, C-278/17 do C-286/17 i C-290/17 do C-292/17, EU:C:2018:258, t. 24. i navedenu sudsku praksu).

38 Kad je riječ o navodu društva OTP Bank da zakoni DH 1 i DH 3 ne mijenjaju položaj potrošača u pogledu rizika promjene tečaja i da zbog toga pitanja imaju hipotetski karakter, valja navesti da sud koji je uputio zahtjev u biti ističe da donošenje tih zakona ima barem određeni utjecaj na taj rizik.

39 Točno je da iz dokaza koji su podneseni Sudu, uključujući sam zahtjev za prethodnu odluku, proizlazi da je postojanje takvog rizika svojstveno samoj naravi ugovora, koji u ovom slučaju nalazi svoj specifičan izraz u točki 4.7.1. predmetnog ugovora o kreditu prema kojoj dužnik mora izvršiti obveze plaćanja, izražene u valuti kredita, uplatnicom izraženom u protuvrijednosti u mađarskim forintama, obračunate prema prodajnom tečaju valute na dan dospijeća.

40 Međutim, prema mišljenju suda koji je uputio zahtjev, članak 3. stavak 2. Zakona DH 1, prema kojem se odredba o tečajnoj razlici kao ništetna zamjenjuje odredbom kojom se zahtijeva primjena službenog tečaja Mađarske narodne banke za odgovarajuću valutu, i članak 10. Zakona DH 3, prema kojem se ugovori o kreditu u stranoj valuti konvertiraju na temelju samog zakona u ugovore izražene u mađarskim forintama, pri čemu je tečaj u trenutku konverzije određen na temelju srednjeg tečaja, i dalje imaju za posljedicu to da rizik promjene tečaja u praksi i dalje ide na teret potrošača.

41 Međutim, presumpcija relevantnosti koja je navedena u točki 37. ove presude ne može se oboriti samom okolnošću da jedna od stranaka u glavnom postupku osporava tumačenje odredbi nacionalnog prava koje provodi sud koji je uputio zahtjev i, stoga, relevantnost prethodnih pitanja za rješavanje spora u glavnom postupku. Naime, nacionalni sud jedini je ovlašten utvrditi i ocijeniti činjenice glavnog postupka te tumačiti i primijeniti nacionalno pravo (presuda od 8. lipnja 2016., Hünnebeck, C-479/14, EU:C:2016:412, t. 36. i navedenu sudsku praksu).

42 Što se tiče petog pitanja, sud koji je uputio zahtjev u biti pita primjenjuje li se sudska praksa Suda koja se odnosi na obvezu nacionalnog suda da, u određenim okolnostima, po službenoj dužnosti istakne tužbene razloge koje stranke nisu pred njim iznijele, i na slučaj poput onog u glavnom postupku, u kojem potrošač nije tuženik, već tužitelj.

43 U tom pogledu, valja podsjetiti da čak i uz postojanje sudske prakse Suda koja rješava predmetno pravno pitanje, nacionalni sudovi imaju potpunu slobodu obratiti se Sudu kada to smatraju svrsishodnim a da okolnost što je odredbe čije se tumačenje traži Sud već tumačio ne stvara prepreku da Sud o tome ponovno odlučuje (presuda od 20. rujna 2017., Andriciuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 21. i navedena sudska praksa).

44 U predmetnom slučaju nije očito da zatraženo tumačenje prava Unije nema nikakve veze s činjeničnim stanjem ili predmetom glavnog postupka kao ni da je problem hipotetski ili da Sud ne raspolaže činjeničnim i pravnim elementima potrebnima za davanje korisnog odgovora na postavljena pitanja.

45 Stoga su prethodna pitanja dopuštena.

Prvo pitanje

46 Svojim prvim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li pojam „odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori” iz članka 3. stavka 1. Direktive 93/13 tumačiti u smislu da se odnosi na ugovornu odredbu izmijenjenu prisilnom odredbom nacionalnog prava, kao što je članak 3. stavak 2. Zakona DH 1, u vezi s člankom 10. Zakona DH 3, donesenom nakon sklapanja ugovora o kreditu s potrošačem, kako bi se ništetna odredba sadržana u navedenom ugovoru nadomjestila, u svrhu izračuna preostalog dijela duga, obvezom primjene tečaja koji određuje Narodna banka.

47 Na temelju članka 3. stavka 2. navedene direktive, uvijek se smatra da se o nekoj odredbi nije pojedinačno pregovaralo ako je ona sastavljena unaprijed pa potrošač nije mogao utjecati na njezin sadržaj.

48 U ovom slučaju, budući da je odredbe o kojima je riječ u glavnom postupku donio nacionalni zakonodavac, očito je da ugovorne stranke o njima nisu pojedinačno pregovarale.

49 Stoga na prvo pitanje valja odgovoriti tako da pojam „odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori” iz članka 3. stavka 1. Direktive 93/13 treba tumačiti u smislu da se odnosi među ostalim na ugovornu odredbu izmijenjenu prisilnom odredbom nacionalnog prava, donesenom nakon sklapanja ugovora s potrošačem, čiji je cilj nadomjestiti ništetnu odredbu sadržanu u navedenom ugovoru.

Drugo pitanje

50 Najprije valja navesti, kao što je već spomenuto u točki 39. ove presude i kao što proizlazi iz spisa podnesenog Sudu, da u predmetnom slučaju postojanje rizika promjene tečaja proizlazi iz same naravi predmetnog ugovora o kreditu, osobito iz njegove točke 4.7.1. Ipak, sud koji je uputio zahtjev smatra da postojanje tog rizika promjene tečaja barem djelomično proizlazi iz primjene članka 3. stavka 2.

Zakona DH 1, u vezi s člankom 10. Zakona DH 3, jer te odredbe nacionalnog prava sadržavaju izmjenu prema samom zakonu trenutačno važećih ugovora, koja se sastoji u zamjeni tečaja strane valute u kojoj je ugovor o kreditu izražen službenim tečajem Narodne banke.

51 Stoga, valja utvrditi da svojim drugim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 1. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da su područjem primjene te direktive obuhvaćene odredbe izmijenjene učinkom prisilnih odredbi nacionalnog prava, donesenih nakon sklapanja ugovora o kreditu s potrošačem kako bi se njima nadomjestila ništetna odredba iz tog ugovora, primjenom službenog tečaja Mađarske narodne banke za izračun preostalog iznosa kredita, pri čemu rizik promjene tečaja ostaje na potrošaču u slučaju deprecijacije nacionalne valute u odnosu na stranu valutu u kojoj je kredit ugovoren.

52 Valja podsjetiti da članak 1. stavak 2. Direktive 93/13, koji se odnosi na odredbe koje su odraz prisilnih zakonskih ili regulatornih odredaba, uspostavlja pravilo o izuzeću od primjene te direktive. Sud je već presudio da to izuzeće pretpostavlja ispunjenje dvaju uvjeta. S jedne strane, ugovorna odredba mora biti odraz zakonske ili regulatorne odredbe, a, s druge strane, ta odredba mora biti prisilna (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., Andriciuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 27. i 28. i navedenu sudsku praksu).

53 To izuzeće od primjene režima iz Direktive 93/13 opravdano je činjenicom da je u načelu legitimno pretpostaviti da je nacionalni zakonodavac uspostavio ravnotežu između svih prava i obveza stranaka u određenim ugovorima (vidjeti u tom smislu presudu od 21. ožujka 2013., RWE, Vertrieb, C-92/11, EU:C:2013:180, t. 28.).

54 Ipak, Sud je također presudio da nacionalni sud mora voditi računa o tome da, osobito s obzirom na cilj navedene direktive, odnosno zaštitu potrošača od nepoštenih odredbi u ugovorima koje su prodavatelji robe ili pružatelji usluga sklopili s njima, iznimku uspostavljenu člankom 1. stavkom 2. iste direktive treba tumačiti usko (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., Andriciuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 31. i navedenu sudsku praksu).

55 Kad je riječ, osobito, o navedenom cilju i općoj strukturi Direktive 93/13, s obzirom na prirodu i važnost javnog interesa koji je temelj zaštite zajamčene potrošačima, tom je direktivom državama članicama naloženo, s jedne strane, na temelju njezina članka 6. stavka 1. da propišu da „u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem […] nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača” i, s druge strane, kako to proizlazi iz članka 7. stavka 1., da osiguraju primjerena i djelotvorna sredstva za „sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredbi u ugovorima koje prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima” (vidjeti u tom smislu presudu od 21. travnja 2016., Radlinger i Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, t. 98. i navedenu sudsku praksu).

56 Kad je riječ konkretno o članku 6. stavku 1. Direktive 93/13, Sud je već presudio da iako ta odredba zahtijeva od država članica da predvide da nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošače „prema nacionalnom pravu”, ostaje činjenica da reguliranje nacionalnim pravom zaštite zajamčene potrošačima Direktivom 93/13 ne može izmijeniti opseg i stoga bit te zaštite (vidjeti u tom smislu presudu od 21. prosinca 2016., Gutiérrez Naranjo i dr., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, EU:C:2016:980, t. 64. i 65.).

57 U predmetnom je slučaju nesporno da su članak 3. Zakona DH 1 i članak 10. Zakona DH 3 doneseni nakon sklapanja ugovora o kreditu u stranoj valuti s obzirom na to da je nacionalni zakonodavac utvrdio da je nepoštena odredba o tečajnoj razlici koja se općenito nalazi u takvim ugovorima i odlučio u tom kontekstu zamijeniti tečaj utvrđen prema ugovornim pravilima tečajem koji određuje Mađarska narodna banka.

58 Iz elemenata kojima raspolaže Sud proizlazi da su ti zakoni doneseni u određenom kontekstu, s obzirom na to da se temelje na odluci Kúrije (Vrhovni sud) br. 2/2014 PJE, donesenoj radi ujednačavanja prava, kojom je taj sud odlučio o nepoštenosti ili presumpciji nepoštenosti odredbi o tečajnoj razlici i mogućnosti jednostrane izmjene sadržanoj u ugovorima o kreditu ili zajmu u stranoj valuti sklopljenima s potrošačima.

59 Iz odluke kojom se upućuje zahtjev i navedene odluke Kúrije (Vrhovni sud) proizlazi da se Zakon DH 1 temelji na presudi od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

60 Sud je u točki 82. te presude utvrdio da je u određenim okolnostima zamjena nepoštene odredbe dispozitivnom odredbom nacionalnog prava u skladu s ciljem članka 6. stavka 1. Direktive 93/13, s obzirom na to da prema ustaljenoj sudskoj praksi potonja odredba ima za cilj nadomjestiti ugovorom utvrđenu formalnu ravnotežu između prava i obveza ugovornih stranaka stvarnom ravnotežom kojom se ponovno uspostavlja jednakost stranaka, a nema za cilj učiniti sve ugovore s nepoštenim odredbama ništetnima.

61 Naime, kada nacionalnom sudu ne bi bilo dopušteno nadomjestiti nepoštenu odredbu, bez koje predmetni ugovor ne bi mogao postojati, dispozitivnom odredbom nacionalnog prava, taj sud bi morao poništiti ugovor u cijelosti. To bi potrošača moglo izložiti osobito nepovoljnim posljedicama s obzirom na to da takva ništetnost u načelu ima za posljedicu neposredno dospijeće na naplatu preostalog iznosa kredita koji bi svojom visinom mogao premašiti financijsku sposobnost potrošača, kažnjavajući potonjeg umjesto davatelja kredita, kojega se takvim postupanjem ne bi odvratilo od uključivanja takvih odredbi u ugovore koje nudi (vidjeti u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 83. i 84.).

62 Međutim, što se tiče predmeta u glavnom postupku, iz informacija kojima Sud raspolaže proizlazi da je zamjenom, u skladu s člankom 3. stavkom 2. Zakona DH 1 i člankom 10. Zakona DH 3, odredbe o tečajnoj razlici odredbom koja određuje da se na ugovorne stranke primjenjuje tečaj Mađarske narodne banke koji je važeći na dan dospijeća nacionalni zakonodavac namjeravao utvrditi određene uvjete u pogledu obveza iz ugovora o kreditu te vrste.

63 U tom pogledu, Sud je već presudio da članak 1. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da se ta direktiva ne primjenjuje na uvjete iz ugovora između prodavatelja robe ili pružatelja usluga i potrošača koji su određeni nacionalnim propisom (vidjeti u tom smislu rješenje od 7. prosinca 2017., Woonhaven Antwerpen, C-446/17. neobjavljeno, EU:C:2017:954, t. 31.).

64 Iz toga slijedi da ugovorne odredbe, poput onih iz točke 62. ove presude, koje su odraz prisilnih zakonskih odredbi, ne mogu biti obuhvaćene područjem primjene Direktive 93/13.

65 Ipak, takav zaključak ne znači da je druga ugovorna odredba, poput one o riziku promjene tečaja, također u cijelosti isključena iz područja primjene te direktive i da se stoga ne može razmatrati u odnosu na nju.

66 Naime, kao što je to navedeno u točki 54. ove presude, članak 1. stavak 2. Direktive 93/13 treba usko tumačiti. Stoga, činjenica da određene odredbe koje su odraz zakonskih odredbi ne podliježu odredbama te direktive ne znači da nacionalni sud ne može ocjenjivati, u odnosu na navedenu direktivu, valjanost drugih odredbi iz istog ugovora na koje se ne odnose zakonske odredbe.

67 U predmetnom slučaju, iz spisa podnesenog Sudu proizlazi da izmjene koje su rezultat članka 3. stavka 2. Zakona DH 1 i članka 10. Zakona DH 3 nisu imale za cilj u potpunosti riješiti pitanje rizika promjene tečaja za razdoblje između trenutka sklapanja predmetnog ugovora o kreditu i njegove konverzije u mađarske forinte, na temelju Zakona DH 3.

68 U pogledu ugovornih odredbi koje se bave pitanjem rizika promjene tečaja i koje nisu obuhvaćene tim zakonodavnim izmjenama, iz sudske prakse Suda proizlazi da su te odredbe obuhvaćene člankom 4. stavkom 2. Direktive 93/13 te da se neće ocjenjivati njihova nepoštenost samo ako nacionalni sud smatra, nakon ispitivanja na pojedinačnoj osnovi, da ih je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sastavio jasno i razumljivo (presuda od 20. rujna 2017., Andriciuc i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 43.).

69 Nadalje, činjenica da su uvjeti koji se odnose na tečajnu razliku isključeni iz područja primjene Direktive 93/13 na temelju njezina članka 1. stavka 2. nije prepreka tomu da se zahtjevi koji proizlaze iz članka 6. stavka 1. i članka 7. stavka 1. te direktive kao i sudske prakse Suda kako je spomenuta među ostalim u točkama 32. do 34. presude od 31. svibnja 2018., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, i dalje primjenjuju na sva druga područja obuhvaćena tom direktivom i, među ostalim, na postupovna pravila koja omogućavaju poštovanje prava koja pojedinci imaju na temelju navedene direktive.

70 S obzirom na prethodno navedeno, na drugo pitanje valja odgovoriti tako da članak 1. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da područje primjene te direktive ne obuhvaća odredbe koje su odraz prisilnih odredbi nacionalnog prava, uvrštenih nakon sklapanja ugovora o kreditu s potrošačem te čiji je cilj nadomještanje ništetne odredbe tog ugovora obvezom primjene tečaja Narodne banke. Međutim, odredba koja se odnosi na rizik promjene tečaja poput one u glavnom postupku ne podliježe pravilu o izuzeću primjene iz te odredbe.

Treće pitanje

71 Svojim trećim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorne odredbe moraju biti sastavljene jasno i razumljivo podrazumijeva da kreditna institucija dostavi detaljne informacije o riziku promjene tečaja, među kojima i analizu rizika u vezi s gospodarskim posljedicama koje mogu proizići iz deprecijacije nacionalne valute u odnosu na stranu valutu u kojoj je kredit izražen.

72 S tim u vezi, iako je isključivo sud koji je uputio zahtjev dužan izraziti stajalište u vezi s kvalifikacijom odredbi s obzirom na okolnosti konkretnog slučaja, to ne utječe na činjenicu da je Sud nadležan izdvojiti kriterije iz odredbi Direktive 93/13, u konkretnom slučaju članka 4. stavka 2., koje nacionalni sud može ili mora primijeniti prilikom ispitivanja ugovornih odredbi s obzirom na odredbe Direktive (presuda od 23. travnja 2015., Van Hove, C-96/14, EU:C:2015:262, t. 28. i navedena sudska praksa).

73 U tom pogledu, u kontekstu ugovora o kreditu u stranoj valuti, iz sudske prakse Suda proizlazi da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena ne može biti ograničen samo na njezinu formalnu i gramatičku razumljivost (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., Andriucic i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 44. i navedenu sudsku praksu).

74 Kad je riječ o kreditu u stranoj valuti, poput onog iz glavnog postupka, treba istaknuti, kao što je podsjetio Europski odbor za sistemske rizike u svojoj Preporuci CERS/2011/1 od 21. rujna 2011. o kreditiranju u stranim valutama (SL 2011., C 342, str. 1.), da financijske institucije moraju korisnicima kredita pružiti dovoljno informacija kako bi mogli donositi razborite i informirane odluke, pri čemu te informacije moraju barem uključivati utjecaj koji na rate ima znatna deprecijacija zakonskog sredstva plaćanja u državi članici u kojoj korisnik kredita ima prebivalište i povećanje strane kamatne stope (Preporuka A – Osvješćivanje korisnika kredita o rizicima, točka 1.) (presuda od 20. rujna 2017., Andriucic i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 49.).

75 Konkretno, korisnik kredita mora, s jedne strane, biti jasno obaviješten o činjenici da se, sklapajući ugovor o kreditu u stranoj valuti, izlaže tečajnom riziku koji će gospodarski teško moći snositi u slučaju pada vrijednosti valute u kojoj ostvaruje svoj dohodak, u odnosu na stranu valutu u kojoj je

nominiran zajam. S druge strane, pružatelj usluge, u ovom slučaju bankarska institucija, mora iznijeti moguće promjene deviznog tečaja i rizike svojstvene uzimanju zajma u stranoj valuti (vidjeti u tom smislu presudu od 20. rujna 2017., Andriucic i dr., C-186/16, EU:C:2017:703, t. 50.).

76 Naposljetku, kao što je to pojašnjeno u dvadesetoj uvodnoj izjavi Direktive 93/13, potrošač mora imati stvarnu mogućnost upoznati se sa svim odredbama ugovora. Naime, pravodobna informacija pružena prije sklapanja ugovora o ugovornim odredbama i posljedicama navedenog sklapanja za potrošača je od temeljne važnosti kako bi donio odluku o tome hoće li se ugovorno vezati uz pružatelja usluge ili prodavatelja robe pristupajući odredbama koje je ovaj prethodno sastavio (vidjeti u tom smislu presudu od 30. travnja 2014., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, t. 70. i navedenu sudsku praksu).

77 U ovom slučaju, s obzirom na prethodno navedeno, nacionalni sud mora uzeti u obzir, među ostalim, točku 10. predmetnog ugovora o kreditu naslovljenu „Izjava o upoznatosti s rizicima”, čiji je tekst bio iznesen u točki 19. ove presude, u vezi s mogućim dodatnim informacijama pruženima prije sklapanja tog ugovora. U vezi s potonjim, iz elemenata podnesenih Sudu proizlazi da su korisnici kredita među ostalim primili obrazac s dopunskim podacima o riziku promjene tečaja, koji sadržava konkretne primjere izračuna rizika u slučaju deprecijacije mađarske forinte u odnosu na švicarski franak, što je međutim dužan provjeriti sud koji je uputio zahtjev.

78 S obzirom na prethodno navedeno, na treće pitanje valja odgovoriti tako da članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena obvezuje financijske institucije da korisnicima kredita pruže dovoljno informacija kako bi potonji mogli donositi razborite i informirane odluke. U tom pogledu taj zahtjev znači da ugovornu odredbu o riziku promjene tečaja potrošač mora razumjeti na formalnoj i gramatičkoj razini, ali također u pogledu njezina konkretnog dosega, u smislu da prosječan potrošač, koji je uredno obaviješten i postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, može ne samo znati za mogućnost deprecijacije nacionalne valute u odnosu na stranu valutu u kojoj je ugovor o kreditu sklopljen već i da može procijeniti potencijalno znatne gospodarske posljedice koje bi takva odredba mogla imati za njegove financijske obveze.

Četvrto pitanje

79 Svojim četvrtim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 4. Direktive 93/13 tumačiti na način da zahtijeva da se jasnoća i razumljivost ugovornih odredbi ocjenjuju pozivanjem na sve okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora i na sve ostale odredbe tog ugovora, iako su neke od njih proglašene nepoštenima ili se to za njih predmnijevalo te ih je nacionalni zakonodavac kasnije ukinuo.

80 Iz teksta članka 4. stavka 1. Direktive 93/13 proizlazi da, kako bi se ocijenilo, u situaciji u kojoj se dotična odredba odnosi na definiciju glavnog predmeta ugovora, je li ta odredba jasno i razumljivo sastavljena u smislu članka 4. stavka 2. te iste direktive, valja uzeti u obzir, među ostalim, sve odredbe ugovora koje se u njemu nalaze u trenutku njegova sklapanja, s obzirom na to da upravo u tom trenutku potrošač odlučuje hoće li se ugovorno vezati uz pružatelja usluge ili prodavatelja robe pristupajući uvjetima koje je potonji prethodno sastavio.

81 Iz toga proizlazi, što se tiče predmeta u glavnom postupku, da kasnije stupanje na snagu zakona DH 1, DH 2 i DH 3, s obzirom na to da su njima, s obvezujućim i *ex tunc* učinkom, izmijenjene određene odredbe sadržane u predmetnom ugovoru o kreditu, ne spada u okolnosti koje sud koji je uputio zahtjev mora uzeti u obzir u okviru ocjene transparentnosti odredbe o riziku promjene tečaja.

82 Iz toga slijedi da je na nacionalnom sudu da uzme u obzir sve okolnosti predmeta u glavnom postupku, kako su postojale u trenutku sklapanja ugovora.

83 Stoga na četvrto pitanje treba odgovoriti da članak 4. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtijeva da se jasnoća i razumljivost ugovornih odredbi ocjenjuju pozivanjem na sve okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora i na sve ostale odredbe tog ugovora, neovisno o tome što je nacionalni zakonodavac kasnije neke od njih proglasio ili smatrao nepoštenima te ih zbog toga ukinuo.

Peto pitanje

84 Svojim petim pitanjem sud koji je uputio zahtjev u biti pita treba li članak 6. stavak 1. Direktive 93/13 tumačiti na način da je na nacionalnom sudu da po službenoj dužnosti istakne, umjesto potrošača kao tužitelja, eventualno nepošteni karakter odredbi ugovora koji je sklopio s pružateljem usluge ili prodavateljem robe.

85 U članku 6. stavku 1. Direktive 93/13 određeno je da države članice utvrđuju da u ugovoru koji je prodavatelj robe ili pružatelj usluge sklopio s potrošačem prema nacionalnom pravu nepoštene odredbe nisu obvezujuće za potrošača a da ugovor u tim uvjetima i dalje obvezuje stranke ako je u stanju nastaviti vrijediti i bez tih nepoštenih odredaba.

86 Usto, iz članka 7. stavka 1. Direktive 93/13, u vezi s njezinom dvadeset četvrtom uvodnom izjavom, proizlazi da države članice imaju obvezu osiguravati da sudska i upravna tijela raspolažu primjerenim i djelotvornim sredstvima za sprečavanje stalnog korištenja nepoštenih odredaba u ugovorima koje prodavatelji robe i pružatelji usluga sklapaju s potrošačima. Sud je s tim u vezi podsjetio na narav i važnost javnog interesa koji predstavlja zaštita potrošača, koji se nalaze u slabijem položaju u odnosu na prodavatelja robe ili pružatelja usluge (presuda od 31. svibnja 2018., Sziber, C-483/16, EU:C:2018:367, t. 33. i navedena sudska praksa).

87 S obzirom na prethodno navedeno valja podsjetiti da je nacionalni sud dužan po službenoj dužnosti ocijeniti, kad raspolaže potrebnim pravnim i činjeničnim elementima, pošteni karakter ugovorne odredbe koja ulazi u područje primjene Direktive 93/13 i time ispraviti neravnotežu između potrošača i prodavatelja robe ili pružatelja usluge (vidjeti u tom smislu presudu od 26. siječnja 2017., Banco Primus, C-421/14, EU:C:2017:60, t. 43. i navedenu sudsku praksu).

88 Ta se obveza nacionalnog suda smatrala nužnom za osiguranje djelotvorne zaštite potrošača, osobito imajući u vidu nezanemarivu opasnost da potrošač ne poznaje svoja prava odnosno da se susreće s poteškoćama u njihovu ostvarivanju (vidjeti u tom smislu presudu od 17. svibnja 2018., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, t. 31. i navedenu sudsku praksu).

89 Osim toga, Sud je smatrao da se, s obzirom na narav i važnost javnog interesa na kojem se zasniva zaštita koja se potrošačima osigurava Direktivom 93/13, njezin članak 6. treba smatrati pravnim pravilom ekvivalentnim nacionalnim pravilima koja unutar nacionalnog pravnog poretka imaju status pravnih pravila javnog poretka (vidjeti u tom smislu presudu od 17. svibnja 2018., Karel de Grote – Hogeschool Katholieke Hogeschool Antwerpen, C-147/16, EU:C:2018:320, t. 35. i navedenu sudsku praksu).

90 Iz toga slijedi da zaštita kojoj teži Direktiva 93/13 zahtijeva da nacionalni sud, kad raspolaže potrebnim pravnim i činjeničnim elementima u tu svrhu, po službenoj dužnosti, uključujući, prema potrebi, umjesto potrošača kao tužitelja, istakne eventualno nepoštene odredbe u ugovoru sklopljenom između prodavatelja robe ili pružatelja usluge i potrošača.

91 Iz toga slijedi da je na peto pitanje potrebno odgovoriti tako da članak 6. stavak 1. i članak 7. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da je na nacionalnom sudu da po službenoj dužnosti, umjesto potrošača kao tužitelja, istakne eventualno nepošteni karakter ugovorne odredbe, kada raspolaže potrebnim pravnim i činjeničnim elementima u tu svrhu.

Troškovi

92 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenog, Sud (drugo vijeće) odlučuje:

1. **Pojam „odredba o kojoj se nisu vodili pojedinačni pregovori” iz članka 3. stavka 1. Direktive Vijeća 93/13/EEZ o nepoštenim uvjetima u potrošačkim ugovorima treba tumačiti u smislu da se odnosi među ostalim na ugovornu odredbu izmijenjenu prisilnom zakonskom odredbom nacionalnog prava, donesenom nakon sklapanja ugovora s potrošačem, čiji je cilj nadomjestiti ništetnu odredbu sadržanu u navedenom ugovoru.**

2. **Članak 1. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da područje primjene te direktive ne obuhvaća odredbe koje su odraz prisilnih odredbi nacionalnog prava, uvrštenih nakon sklapanja ugovora o kreditu s potrošačem te čiji je cilj nadomještanje ništetne odredbe tog ugovora obvezom primjene tečaja Mađarske narodne banke. Međutim, odredba koja se odnosi na rizik promjene tečaja poput one u glavnom postupku ne podliježe pravilu iz tog članka o izuzeću primjene.**

3. **Članak 4. stavak 2. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtjev prema kojem ugovorna odredba mora biti jasno i razumljivo sastavljena obvezuje financijske institucije da korisnicima kredita pruže dovoljno informacija kako bi potonji mogli donositi razborite i informirane odluke. U tom pogledu taj zahtjev znači da ugovornu odredbu o riziku promjene tečaja potrošač može razumjeti na formalnoj i gramatičkoj razini, ali također u pogledu njezina konkretnog dosega, u smislu da prosječan potrošač, koji je uredno obaviješten i postupa s dužnom pažnjom i razboritošću, može ne samo znati za mogućnost deprecijacije nacionalne valute u odnosu na stranu valutu u kojoj je zajam denominiran već da može i procijeniti potencijalno znatne gospodarske posljedice koje bi takva odredba mogla imati za njegove financijske obveze.**

4. **Članak 4. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da zahtijeva da se jasnoća i razumljivost ugovornih odredbi ocjenjuju pozivanjem na sve okolnosti koje su postojale u trenutku sklapanja ugovora i na sve ostale odredbe tog ugovora, neovisno o tome što je nacionalni zakonodavac kasnije neke od njih proglasio ili smatrao nepoštenima te ih zbog toga ukinuo.**

5. **Članak 6. stavak 1. i članak 7. stavak 1. Direktive 93/13 treba tumačiti na način da je na nacionalnom sudu da po službenoj dužnosti, umjesto potrošača kao tužitelja, istakne eventualno nepošteni karakter ugovorne odredbe, kada raspolaže potrebnim pravnim i činjeničnim elementima u tu svrhu.**

Potpisi